

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра психології

Федоренко Олена Олександрівна

УДК 159.923

Кваліфікаційна робота
Особистісна зрілість як чинник формування життєвих перспектив

053 «Психологія»
«Екстремальна та кризова психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник Никоненко Олена Вікторівна, кандидат
психологічних наук, доцент кафедри психології

Київ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ	7
1.1. Визначення особистісної зрілості та її компонентів	7
1.2. Теоретичні підходи до вивчення особистісної зрілості	11
1.3. Вплив соціального оточення на формування рівня особистісної зрілості ..	17
1.4. Роль особистісної зрілості у формуванні життєвих перспектив	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИ	28
2.1. Організація та етапи дослідження рівня особистісної зрілості	28
2.2. Аналіз результатів дослідження взаємозв'язку між рівнем особистісної зрілості та формуванням життєвих перспектив	34
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ З РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ	62
3.1 Аналіз методів розвитку особистісної зрілості особистості	62
3.2. Практичні рекомендації для розвитку особистісної зрілості та формування життєвих перспектив	66
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	86

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ «ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ»

Актуальність роботи - особистісна зрілість є однією з ключових компетенцій, необхідних для успішного функціонування в сучасному світі. Вона допомагає формувати життєві перспективи та реалізовувати поставлені цілі. Проте, з урахуванням постійних змін у соціальному середовищі, стає важливим дослідження взаємозв'язку особистісної зрілості та формування життєвих перспектив. Отже, актуальність дослідження полягає у необхідності визначення та розуміння факторів, які впливають на особистісну зрілість, а також розроблення стратегій та методик її формування для максимальної реалізації потенціалу людини в різних сферах життя.

Проблему особистісного дорослішання вивчали представники багатьох галузей психології, зокрема психоаналізу, біхевіоризму, когнітивної психології, гуманістичної психології, психології розвитку, вікової психології, психології особистості, соціальної психології та акмеології. Феномен особистісного дорослішання вивчався зарубіжними дослідниками (Зигмунд Фрейд у психоаналізі, Альфред Адлер в індивідуальній психології, Вільям Штерн у конвергентній теорії, Гордон Олпорт у теорії особистості, Абрахам Маслоу, засновник теорії ієрархії потреб у психології людської природи, Ерік Фромм у постпсихоаналітичній психології та ін.). Ерік Фромм у постфрейдизмі, Карл Роджерс у феноменологічній теорії, Ерік Еріксон у теорії розвитку особистості, Віктор Франкл у логотерапії), українські вчені (Юрій Гірубов у дослідженнях розвитку обдарованих дітей, Мирослав Боришевський у віковій психології, Сергій Максименко (генетична психологія), Любов Долинська (педагогічна психологія), Павло Русин (екофасилітація), Ганна Меднікова (гуманістична психологія), Світлана Панченко (особистісно-орієнтований підхід), Ганна Дьоміна (арт-терапевт)

(вікова психологія), Ольга Саннікова (психологія творчості), Тетяна Титаренко (кризова психологія), Оксана Лукасевич (психологія особистості), Олена Сітепа (гуманістична психологія), авторка двох тренінгів "Реалізація особистісної зрілості" та "Самоаналіз та усвідомлення особистісних та екзистенційних ресурсів", а також у галузі соціальної психології Олена Чуйко, серед інших.).

Мета дослідження - полягає в теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні взаємозв'язку між особистісною зрілістю та формуванням життєвих перспектив.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми особистісної зрілості, визначити базові поняття та підходи до її вивчення.
2. Визначити та проаналізувати роль особистісної зрілості у формуванні життєвих перспектив.
3. Дослідити психологічні чинники, що впливають на формування та розвиток особистісної зрілості.
4. Емпірично дослідити зв'язок між рівнем особистісної зрілості та життєвими перспективами у різних вікових групах.
5. Розробити рекомендації для формування та розвитку особистісної зрілості у різних контекстах життєдіяльності, зокрема в освітньому процесі, професійній діяльності та соціальній адаптації.

Об'єктом дослідження є процес формування особистісної зрілості.

Предметом дослідження є особистісна зрілість як чинник формування життєвих перспектив.

Методи дослідження:

Для дослідження теми «Особистісна зрілість як чинник формування життєвих перспектив» були використані наступні методи:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння для розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми, структурування, моделювання для розробки моделі мотиваційної

сфери особистості та виявлення психологічних чинників її розвитку, класифікація для побудови типології студентів за показниками мотиваційної сфери особистості;

-емпіричні – анкетування, бесіда, інтерв'ю, психодіагностичні методики, констатувальний експеримент для вивчення особливостей особистісної зрілості майбутніх психологів;

-кількісної обробки даних – визначення середніх значень, відсоткових співвідношень, коефіцієнт рангової кореляції.

Для дослідження були використані наступні **методики**:

-методика діагностики професійної спрямованості особистості (Бернарда Басса);

- шкала самоефективності, ненаправлена на вимір суб'єктивного відчуття особистісної ефективності (Шварцер Ральф, Маттіас Єрусалем);

- «Тест індекс життєвого задоволення» (Bernice L. Neugarten, 1961, Адаптація: Панина Наталія Вікторівна (1993)).

- опитувальник особистісної зрілості (ОЗО) Олени Штепи.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів:

Уточнено:

-уявлення про взаємозв'язок особистісної зрілості та життєвих перспектив особистості

Визначено:

- компоненти особистісної зрілості впливають на життєві перспективи особистості

Сформульовано:

- практичні рекомендації з розвитку особистісної зрілості та формуванню життєвих перспектив.

Теоретичне значення результатів полягає в тому, що вони можуть допомогти розробити теорії та концепції, які описують взаємозв'язок між особистісною зрілістю та формуванням життєвих перспектив. Окрім того, результати дослідження можуть бути корисними для практичної роботи

психологів та консультантів, які працюють з людьми, що мають проблеми з формуванням життєвих перспектив.

Отже, дослідження має велике теоретичне значення, оскільки воно сприятиме розвитку теорій та концепцій у психології, а також має великий практичний потенціал у психологічній консультації та розвитку особистості.

Практичне значення одержаних результатів дослідження:

Отримані результати дослідження можуть бути корисними для розробки програм та стратегій підтримки особистісного зростання та формування життєвих перспектив. Більш конкретно, на основі отриманих даних можна розробити індивідуальні підходи до формування життєвих перспектив в залежності від рівня особистісної зрілості.

Наприклад, можна розробити програми для підтримки формування навичок саморозвитку та самоаналізу для людей з низьким рівнем особистісної зрілості, а також програми для підтримки розвитку емоційної стійкості та міжособистісної взаємодії для тих, у кого рівень особистісної зрілості є середнім. Для тих, хто має високий рівень особистісної зрілості, можна розробити програми для підтримки формування цілей життя та розвитку особистісного потенціалу.

Таким чином, отримані результати можуть стати основою для розробки індивідуальних підходів до формування життєвих перспектив та розвитку особистості в цілому.

Експериментальна база дослідження:

Методика діагностики професійної спрямованості особистості Бернарда Басса, «Тест індекс життєвого задоволення» (Bernice L. Neugarten, 1961, Адаптація: Панина Наталія Вікторівна (1993)), опитувальник особистісної зрілості (ОЗО) Олени Штепи.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи:

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи - 103 сторінок, основний обсяг - 73 сторінок. Робота містить 5 таблиць,

6 рисунків, 7 додатки (на 17 сторінках).

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження особистісної зрілості»** проаналізовано основні підходи до вивчення проблеми особистісної зрілості у сучасній психології, розглянуті різні теоретичні підходи до вивчення особистісної зрілості, зокрема психологічний, педагогічний, соціологічний та філософський підходи. Кожен з цих підходів дає власне розуміння особистісної зрілості та способи її досягнення. Ми також дослідили вплив соціального оточення на формування рівня особистісної зрілості, зокрема роль родини, школи та суспільства в цьому процесі.

Виявилося, що соціальне середовище має великий вплив на формування рівня особистісної зрілості та її компонентів. Нарешті, ми проаналізували роль особистісної зрілості у формуванні життєвих перспектив. Встановлено, що люди з вищим рівнем особистісної зрілості мають кращі життєві перспективи, вони можуть більше досягти та краще пристосовуватися до змін у своєму житті.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження особистісної зрілості як чинник формування життєвих перспектив»** за допомогою методики діагностики професійної спрямованості особистості Бернарда Басса встановлено зв'язок між рівнем особистісної зрілості та рівнем успішності у життєвих перспективах. В основі методики вивчення основної життєвої орієнтації. Методика заснована на словесних реакціях випробуваного в передбачуваних ситуаціях, пов'язаних з роботою, або участю в них інших людей. Відповіді випробуваного залежать від того, яким видам задоволення і винагороди він віддає перевагу. Призначення дослідження – визначення спрямованості людини: особистісної (на себе), ділової (на завдання) і колективістської (на взаємодію).

З метою оцінки професійної спрямованості особистості в роботі було проведено дослідження за шкалою загальної самоефективності Рейгана Шварца, Матіаса Єрусалема. За результатами емпіричного дослідження

опитувальником самоефективності було виявлено переважання середнього рівня загальної самоефективності респондентів. Також аналіз досліджуваних за шкалою загальної самоефективності за різними професійними напрямками показав, що найбільшу питому вагу (45%) отримали представники медичної психології за шкалою середнього рівня самоефективності. Представники інших професій практично отримали однакову частку (15-20%).

Далі в нашому дослідженні ми застосували методику «Тест індекс життєвого задоволення» за якою визначили загальний психологічний стан активних оптимістів, реалістів та пасивних оптимістів, ступінь їх психологічного комфорту та соціально-психологічної адаптованості.

З отриманих результатів вбачається, що активні оптимісти мають найвищий показник цікавості до життя, який досягає 90%. Це свідчить про високу ступінь ентузіазму, натхненного та захопленого відношення до повсякденного життя, а також вказує на здійснення дій, орієнтованих на майбутнє.

Для дослідження особистісної зрілості респондентам було запропоновано Опитувальник особистісної зрілості Олени Штепи (ООЗ) Опитувальник спрямований на визначення десяти особистісних рис, які є основними критеріями особистісного розвитку. Відтак, досліджувані демонструють високий показник за шкалою «глибинність переживань» ($M = 7.23$) та «відповідальність» ($M = 6.23$), що виявляється у здатності респондентів досвідчувати життєві контакти, проявляти зацікавленість, виявляти активний інтерес до життя.

Після всіх досліджень, ми прийшли до висновку і відповіли на запитання, яке ми ставили перед самими собою на початку цієї роботи, а саме, що особистісна зрілість психологічно і прямо корелює з психологічною зрілістю ($r=0,425$; $p<0,01$). Це може свідчити про те, що люди з вищим рівнем особистісної зрілості краще вміють керувати своїми емоціями, взаємодіяти з іншими та досягають більшого задоволення від життя. І навпаки, нижчий рівень психологічного благополуччя пов'язаний з нижчим рівнем

особистісної зрілості, що може свідчити про труднощі у вирішенні проблем, управлінні емоціями та взаємодії з іншими.

У третьому розділі **«Практичні аспекти з розвитку особистісної зрілості та формування життєвих перспектив»** було проведено інтерпретаційне дослідження результатів емпіричного дослідження зрілості та її впливу на формування життєвих перспектив. Було проведено порівняння отриманих результатів з попередніми дослідженнями, що дозволило підтвердити гіпотезу про наявність взаємозв'язку між рівнем особистісної зрілості та формуванням життєвих перспектив.

На основі отриманих даних ми розробили програми для підтримки формування навичок саморозвитку та самоаналізу для людей з низьким рівнем особистісної зрілості, а також програми для підтримки розвитку емоційної стійкості та міжособистісної взаємодії для тих, у кого рівень особистісної зрілості є середнім. Для тих, хто має високий рівень особистісної зрілості, розробили програми для підтримки формування цілей життя та розвитку особистісного потенціалу.

На основі аналізу результатів дослідження було сформульовано практичні рекомендації для розвитку особистісної зрілості та формування життєвих перспектив. Ось декілька практичних рекомендацій:

1. Самоаналіз та саморефлексія;
2. Самовдосконалення та саморозвиток;
3. Розвиток емоційної інтелігентності;
4. Робота над комунікативними навичками;
5. Самоорганізація та планування;
6. Визначення цілей та мрій;
7. Розробка плану дій;
8. Пошук власної пасії та інтересів;
9. Вивчення ринку праці та розвиток професійних навичок;
10. Здобуття досвіду та навчання на практиці.

Ці рекомендації можуть бути використані для створення сприятливого середовища в освітньому процесі, що сприяє формуванню та розвитку особистісної зрілості.

Отже, можна зробити висновок, що особистісна зрілість є важливим фактором досягнення життєвого успіху та адаптації до різних життєвих ситуацій. Розуміння цього поняття і знання того, як його досягти, може допомогти людям бути більш успішними і задоволеними життям.

Загалом, особистісна зрілість грає важливу роль у формуванні життєвих перспектив. Вона допомагає людині розуміти свої потреби, цінності та мети, та виробляти відповідні стратегії для досягнення цих цілей. Особистість з високим рівнем зрілості може вільно орієнтуватись у своєму оточенні, розуміти можливості та обмеження, а також вміти адаптуватись до змін.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного теоретичного аналізу та дослідження у відповідності до поставленої мети і задач можна зробити наступні висновки:

1. Теоретико-методологічний аналіз наукових досліджень проблематики особистісної зрілості показав наступне: особистісна зрілість – це складне, не пов'язане з віком, структурне утворення, яке включає в себе відповідальність в різних сферах діяльності, самостійність, емоційну зрілість, потребу в самореалізації, адекватне самоствердження, цілепокладання. Найважливішими характеристиками зрілої особистості є: цілеспрямованість, самостійність, динамічність, цілісність, конструктивність, індивідуальність. При цьому недостатньо вивченими та систематизованими залишаються особливості особистісної зрілості в ранньому юнацькому віці, так як саме в цьому віці проблематика особистісної зрілості набуває особливого значення, що обумовлено інтенсивністю процесів формування та розвитку основних особистісних конструктів.

2. Загалом, рівень зрілості людини відіграє важливу роль у формуванні її поглядів на життя. Зрілість допомагає людям зрозуміти свої потреби, цінності та цілі, а також розробити відповідні стратегії для їх досягнення. Люди з високим рівнем зрілості здатні вільно орієнтуватися в навколишньому середовищі, розуміти можливості та обмеження і адаптуватися до змін.

Зрілість людини також допомагає в процесі прийняття рішень. Зріла людина здатна ретельно зважувати різні варіанти, аналізувати можливі наслідки своїх рішень і брати на себе відповідальність за свої дії. Вона здатна бачити перспективу, відмовлятися від негайного задоволення, дивитися вперед і планувати на довгострокову перспективу.

Також мною було проаналізовано роль особистісної зрілості у формуванні життєвих перспектив. Результати показують, що люди з вищим

рівнем особистісної зрілості мають кращі життєві перспективи, здатні досягти більшого і краще адаптуються до життєвих змін.

Отже, можна зробити висновок, що особистісна зрілість є важливим фактором досягнення життєвого успіху та адаптації до різних життєвих ситуацій. Розуміння цього поняття і знання того, як його досягти, може допомогти людям бути більш успішними і задоволеними життям.

3. Мною були досліджені чинники, які впливають на формування та розвиток особистісної зрілості. Ось деякі з них:

- Емоційний інтелект: Здатність розуміти та керувати своїми емоціями, а також емоціями інших людей, грає важливу роль у формуванні особистісної зрілості.
- Самосвідомість: Здатність бути усвідомленим своїх дій, вірувань, цінностей та мотивацій допомагає людині краще розуміти себе та свої потреби.
- Самоконтроль: Здатність керувати своїми діями та реакціями у стресових ситуаціях є важливою складовою особистісної зрілості.
- Емпатія: Здатність співчувати та розуміти почуття та потреби інших людей сприяє розвитку міжособистісних відносин та формуванню зрілості.
- Саморозвиток: Постійне прагнення до самовдосконалення, навчання та розвитку власних навичок та якостей є важливим психологічним чинником у формуванні особистісної зрілості.

Ці психологічні чинники взаємодіють між собою, сприяючи розвитку особистості та досягненню більш високого рівня зрілості.

4. З метою вивчення професійної спрямованості особистості було проведено дослідження за методикою «Методика діагностики професійної спрямованості особистості (Бернарда Басса)». В основі методики вивчення основної життєвої орієнтації. Методика заснована на словесних реакціях випробуваного в передбачуваних ситуаціях, пов'язаних з роботою, або участю в них інших людей. Відповіді випробуваного залежать від того, яким

видам задоволення і винагороди він віддає перевагу. Призначення дослідження – визначення спрямованості людини: особистісної (на себе), ділової (на завдання) і колективістської (на взаємодію).

За результатами емпіричного дослідження було встановлено рівень загальної самоефективності (за методикою «Шкала самоефективності» Р. Шварцера і М. Єрусалема (адапт. І. Галецька): у 0 % респондентів встановлено низький рівень загальної самоефективності; у 6,7 % респондентів встановлено нижчий за середній рівень загальної самоефективності; у 20 % респондентів встановлено середній рівень загальної самоефективності; у 60 % респондентів встановлено вищий за середній рівень загальної самоефективності; у 13,3 % респондентів встановлено високий рівень загальної самоефективності.

Отримані виявили позитивний взаємозв'язок між рівнем особистісної зрілості та формуванням життєвих перспектив. Однак, наші результати вказують на те, що цей взаємозв'язок є значущим не тільки у загальному розумінні, але й на конкретному рівні особистісної зрілості.

Отже, результати нашого дослідження підтверджують важливість формування рівня особистісної зрілості у студентів як чинника успіху в досягненні життєвих перспектив.

5. Формування та розвиток особистісної зрілості в освітньому процесі важливий для студентів, оскільки він сприяє їхньому успішному навчанню, розвитку особистості та підготовці до майбутнього життя. Ось рекомендацій для впровадження цього:

- *Розвиток критичного мислення.* Поощрюйте студентів аналізувати інформацію, робити висновки та висловлювати власні думки. Для цього можна використовувати методику обговорень, дебатів та критичного мислення у рамках навчальних занять.

- *Стимулювання творчого мислення.* Надавайте можливості для виявлення творчих здібностей студентів. Дозволяйте їм розвивати власні ідеї, рішення та проекти, що сприяють розвитку їхньої творчої особистості.

- *Розвиток самостійності.* Навчіть студентів самостійно шукати та аналізувати інформацію. Поощрюйте їх до самостійної роботи, використання ресурсів бібліотеки та Інтернету для розв'язання проблем та пошуку відповідей на питання.

- *Формування комунікативних навичок.* Стимулюйте студентів до спілкування, обміну ідеями та спільної роботи. Організуйте проекти, які вимагають колективної діяльності, і надавайте можливість для публічних виступів та презентацій.

- *Розвиток емоційного інтелекту.* Включайте в навчальний процес завдання, які сприяють розвитку емоційної грамотності. Пошукові групи, рольові ігри та вправи на сприйняття та вираження емоцій можуть бути корисними.

- *Підтримка саморефлексії.* Навчіть студентів вести особистий журнал, в якому вони могли б відображати свої враження, досягнення та невдачі. Саморефлексія допомагає студентам розуміти себе краще та розвиватися як особистість.

- *Створення сприятливого середовища.* Забезпечте атмосферу в класі, що сприяє відкритому обміну думками та ідеями, повагу до думки кожного учасника та підтримку різноманітності.

- *Підтримка розвитку самоконтролю та управління стресом.* Надайте студентам методики управління стресом, такі як медитація, дихальні вправи та фізична активність. Пошук стратегій самоконтролю, таких як планування часу та встановлення пріоритетів, також важливий для їхнього успіху.

Ці рекомендації можуть бути використані для створення сприятливого середовища в освітньому процесі, що сприяє формуванню та розвитку особистісної зрілості студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаніна Г. В. Використання наративних практик для подолання наслідків психотравмуючих ситуацій. Особистість в умовах кризових викликів сучасності: Матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / За ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. Київ, 2016. С. 427–433.
2. Абаніна Г. В., Романченко О. А. Особливості формування життєвого сценарію та його вплив на розвиток особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ : Університет "КРОК", 2023. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1238>
3. Апішева А. Ш., Гарєєва Ф. М. Вплив кризової ситуації на психологічне благополуччя особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ : Університет "КРОК", 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1243>
4. Арамбевела Р., Хол Дж. Роль особистих цінностей у покращенні студентського досвіду та задоволеності серед міжнародних аспірантів: дослідницьке дослідження. *Procedia Soc. поведінка. Sci.* 2011 рік; 29 :1807–1815. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.11.428.
5. Боката Т. М., Никоненко О. В. Фінансова поведінка особистості як психологічний феномен. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ : Університет "КРОК", 2023.
6. Бочелюк В. Й. Особливості психічних станів осіб, позбавлених волі. Держава та регіони. Право. 2009. № 2. С. 33–40.

7. Голованевская В.И. Характеристики Я-концепції і перевага стратегій справляє поведінки. Вісник МДУ. Серія 14. Психологія. 2003. № 4. С. 29–36.
8. Гончарова (Склярва) Г. О., Сідненко Л. М. Чинники впливу на формування життєвих перспектив комбатантів. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ : Університет "КРОК", 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1402>
9. Гончарова Г. О. Превентивна діяльність поліції: психолого-юридичний аспект. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 лютого 2017 р., м. Суми). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 196-198.
10. Гіменес А. Г., Тамаджон Л. Г. Аналіз структурування третього порядку теорії основних людських цінностей Шалом Шварца. Геліон. 2019 рік; 5 :e01797. doi: 10.1016/j.heliyon.2019.e01797.
11. Дубяга С. М. Розвивальне навчання в системі інноваційних технологій : матеріали теоретичного і практичного впровадження освітньої технології. Мелітополь, 2008. 112 с.
12. Дусавицький А. К. Розвиток особистості у навчальній діяльності. Харків, 2008. 216 с.
13. Дьоміна Г. А. Психологічні особливості формування та активізації особистісної зрілості. Барчій, 2006. 31 с.
14. Кононюк А.Е. Системология. Общая теория систем : в 4-х кн. Кн. 1. Киев : Освіта України. 2014. 564 с. 3. Deci E.L., Ryan R.M. Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health. Canadian Psychology. 2008. Vol. 49. No.
15. Кочубейник О.М. Особистість у комунікативному суспільстві: ефект постмодерної соціальності. *Актуальні проблеми психології*. Т. 11.

- Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2013. - Вип. 8. С. 519-526.
16. Кочубейник О.М. Психологічний зміст аномії: конструювання опитувальника . Педагогічний процес: Теорія і практика. 2017. № 1. С. 7-14.
 17. Кочубейник О.М. Інформаційна турбулентність: утилітарність знань проти неперформативності знань. Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів: матер. методологічного семінару НАПН . Київ, 2021. С. 291-299.
 18. Кундуруглу Т., Бабадоган С. Ефективність програми «освіти цінностей», інтегрованої з навчальною програмою з природничих наук і технологій для 4-го класу. *Procedia Soc. поведінка. Sci.* 2010 рік; 9 :1287–1292. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.12.322.
 19. Ледден Л., Калафатіс С.П., Самуель П. Взаємозв'язок між особистими цінностями та сприйнятою цінністю освіти. *Ж. Автобус. рез.* 2007 рік; 60 :965–974. doi: 10.1016/j.jbusres.2007.01.021.
 20. Лунева О. Уявлення про соціальний інтелект людей різних вікових груп. *Знання. Розуміння.* 2009. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/2/Luneva> (дата звернення 15.03.2021).
 21. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів: автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.05. АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. К., 2009. 18 с.
 22. Малкова Т.М. Особистість викладача як чинник професійного становлення курсантів вищих навчальних закладів МВС України. *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка.* 2001. № 5. С. 106-108
 23. Малкова Т.М. Професійне становлення особистості (на прикладі вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України): монографія. К.: ТОВ "НВП Інтерсервіс", 2012. 396 с.

24. Метакогнітивні основи конфліктної компетентності: Колективна монографія / Под ред. М.М. Кашапова. Ярославль : ЯрГУ, 2012. 428 с.
25. Ожубко Г.В. Психологічні засоби формування соціального інтелекту вмайбутніх менеджерів: автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.07. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х., 2009. 19 с.
26. Никоненко О. Лимарева І. Соціально-психологічні чинники формування мотивації досягнень в умовах війни *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2024. № 1(73). С. 244-253. DOI <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-244-253> <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/704/716>
27. Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал. IX: 2016. Lviv Polytechnic National University Institutional Repositor: веб-сайт. URL: <http://ena.lp.edu.ua>
28. Радул В.В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика): автореф. дис. д-ра пед. наук. К., 1998. 36 с.
29. Роджерс К. Погляд психотерапію. Становлення людини. М.:Прогресс, 1994. С.153-171.
30. Роджерс К. Р. Консультування та психотерапія. Новітні підходи у галузі практичної роботи. М.: Квітень Прес, 1999. 464 с.
розвитку людини” у контексті андрагогіки. Нові знання. 2002.№ 4.С.17.
31. Рок Д. Мозок. Інструкції із застосування. Як використовувати свої можливості по максимуму та без перевантажень. Вид. Альпіна Паблішер, 2014. 374 с.
32. Савенков А. И. Концепція соціального інтелекту. Обдарована дитина. 2006. № 1. С.6-18.
33. Сахін У . Цінності та освіта цінностей у сприйнятті кандидатів у вчителі початкової школи. Міжн. Дж. Прогрес. Навч. 2019 рік; 15 :74–90. doi: 10.29329/ijre.2019.193.6.
34. Сергієнко Е.А. Емоційний інтелект: модель, структура тесту (MSCEIT v.2.0). Практична психологія і соціальна робота. 2010. №11. С.19-29.

35. Сергієнко Е.А. Тест Дж. Мейера, П. Селовея, Д. Карузо «Емоціональний інтелект» (MSCEIT v.2.0). М.: Вид. «Іститут психології травм», 2010. 176с.
36. Сингаївська І.В. Особистість викладача як системоутворюючий фактор його професійної успішності. Права людини — сучасні тенденції в контексті розвитку держави, права та економіки: матеріали Міжнародної конференції (м. Київ, 04.12.2015). К.: Університет економіки та права «КРОК», 2015.
37. Сингаївська І.В. Лісніченко Т.В. Психологічні аспекти проведення внутрішнього аудиту як процесу впровадження системи управління якістю. Вчені записки Університету "КРОК".- 2023. № 1(69). С. 207-212. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-207-212>
38. Скрипченко, О. В. Вікова та педагогічна психологія : веб-сайт. URL:]- http://studopedia.com.ua/1_45908_traditsiyneNavchannya.html
39. Сухобская Г.С. Поняття "зрілість соціально-психологічного розвитку людини" у контексті андрагогіки. Психологія навчання. № 4. С. 17-20.
40. Тренінгові технології у роботі психологічної служби вищого навчального закладу : навч. посіб. / наук. ред. Н. О. Євдокимова. Миколаїв : Іліон, 2013. 558 с.
41. Уайлдінг Дж., Ендрюс Б. Життєві цілі, підходи до навчання та продуктивність у когорті студентів. бр. J. Навч. психол. 2006 рік; 76 :171–182. doi: 10.1348/000709904X24726.
42. Ушаков Д. В. Соціальний інтелект як вид інтелекту. М.: Інститут психології РАН, 2004. 528 с.
43. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 250 с.
44. Фетискин Н.П. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості та малих груп. М., Вид-во Інституту психотерапії, 2002. 490 с.
45. Франкл В. Людина в пошуках граничного сенсу. Гуманістична психологія : Антологія. К.: Пульсари, 2001. 252 с.

46. Фройд З. Тотем і табу: пер. з нім. та передмова В. Б. Чайковського. Харків: Фоліо, 2019. 267 с.
47. Фромм Е. Мистецтво любові : пер. з англ. В. Кучменко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 192 с.
48. Фромм Э. Анатомія людської деструктивності: Республіка, 1994. 447
49. Холстед Дж.М., Тайлор М.Дж. Розвиток цінностей, установок і особистих якостей: огляд останніх досліджень. Національний фонд досліджень освіти; Slough, UK: 2000. [(дата доступу 14 липня 2021)]. Доступно в Інтернеті: <https://www.nfer.ac.uk/publications/91009/91009.pdf>
50. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія К.: АДЕФ-Україна, 2013. 280 с.
51. Шаповал І.М. Особистісна зрілість як предиктор професійної ідентичності психолога. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том I. : Колективна монографія / За ред. З.М. Мірошник. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2019. С. 24–41.
52. Швалб Ю.М. Психологічна структура складних життєвих обставин. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій. Психологічна теорія і практика : монографія. Суми: Вид-во СумДПУ. 19–39.
53. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / О. С. Штепа; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. К., 2006. 17 с.
54. Штепа О. С. Модель особистісної зрілості. Проблеми гуманіт. наук: Наук. Зап. ДДПУ. Дрогобич: Вимір, 2004. Вип. 13. Психологія. С. 130 – 140.
55. Штепа О. С. Ресурсна насиченість особистості. Проблеми сучасної психології. Вип. 47. 2020. С. 231 – 252. 66
56. Штепа О.С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг : Монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с.
57. Ямницький В. М. Системний аналіз феномена життєтворчості особистості. Психологія і суспільство. 2009. №4 (38). С. 145 – 153.

58. Albrecht K. Social intelligence: The New science of success / K. Albrecht. Jossey-Bass: Business Book Review. 2006. URL: <https://www.karlalbrecht.com/downloads/SocialIntelligence-BBR.pdf>.
59. Allport W. Pattern and growth in personality // By Gordon W. Allport. - New York: Holt, Rinehart & Winston, 1961. 593 p.
60. Beyaztaş D., Senemoğlu N. Підходи до навчання успішних студентів і фактори, що впливають на їхні підходи до навчання. Навч. Sci. 2015 рік; 40 :193–216.
61. Bredberry T. Emotional Intelligence 2.0 / T. Bredberry, J. Greaves. – San Diego,CA: TalentSmart Inc., 2009. 256 с.
62. Dickson J. M., Moberly N. J., Kinderman P. Depressed people are not
63. Dinther M.V., Dochy F., Segers, M.S. Factors affecting students' selfefficacy in higher education. Educational Research Review. 2011. Vol. 6. P. 95-108.
64. Eden D., Zuk Y. Seasickness as a self-fulfilling prophecy : Raising selfefficacy to boost performance at sea. Journal of Applied Psychology. 1995. Vol. 5.P. 628–635.
65. Garcia M. E., Schmitz J. M., Doerfler L. A. A fine-grained analysis of the role of self-efficacy in self-initiated attempts to quit smoking. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1990. Vol. 3. P. 317-322.
66. Goleman D. Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional
67. Haggbloom S. J., Warnick R., Warnick J. E., Jones V. K., Yarbrough G.L., Russell T. M., Monte E. (2002). The 100 most eminent psychologists of the 20th century. Review of General Psychology. 2002. Vol. 6. P. 139-152.
68. Handbook for developing emotional and social intelligence : Best practices, Case studies, and Strategies / M. Hughes, H. L.Thompson, J. B. Terrell, editors. 2009.
69. Hatzigeorgiadis A., Zourbanos N., Goltsios C., Theodorakis, Y. Investigating the functions of self-talk : The effects of motivational self-talk on selfefficacy and performance in young tennis players. The Sport Psychologist. 2008. Vol. 22. P. 458-471.

70. Heuven E., Bakker A. B., Schaufeli W. B., Huisman N. The role of self-efficacy in performing emotion work. *Journal of Vocational Behavior*. 2006. Vol.69. P. 222-235.
71. *Intelligence* / D. Goleman, R. Boyatzis, A. McKee. – Boston: Harvard Business School Press, 2002. 336 p.
72. Kavanagh D. J., Bower G. H. Mood and self-efficacy: Impact of joy and sadness on perceived capabilities. *Cognitive Therapy and Research*. 1985. Vol. 9. P.507-525.
73. Kolbe K. Self-efficacy results from exercising control over personal conative strengths. 2009. URL: <https://e.kolbe.com/knol/index.html> (дата звернення: 03.10.2023).less motivated by personal goals but are more pessimistic about attaining
74. Maddux J. E. *Self-efficacy, adaptation, and adjustment : Theory, research, and application*. Springer Science & Business Media, 2013. 396 p.
75. Maddux J. E., Meier L. J. Self-efficacy and depression. In *Self-Efficacy, adaptation, and adjustment* / ed. by J. E. Maddux. Boston, 1995. P. 143-169.
76. Measuring self-efficacy with scale and questionnaires. URL: <https://positivepsychology.com/self-efficacy-scales/> (дата звернення: 13.10.2023).
77. Moore D. A., Healy P. J. The trouble with overconfidence. *Psychological Review*. 2008. Vol. 115. P. 502-517.
78. Mun Y. Y., Hwang, Y. Predicting the use of web-based information systems : self-efficacy, enjoyment, learning goal orientation, and the technology acceptance model. *International Journal of Human-Computer Studies*. 2003. Vol. my work? *Work Attitudes and Motivation*. The Pennsylvania: State University, World Campus. 2010.
79. Schunk D. H. Self-regulation and academic learning: Self-efficacy enhancing interventions. In *Handbook of self-regulation* / ed. By Ertmer Burlington, 2000. P. 631-649.

80. Sherer M., Maddux J. E., Mercandante B., Prentice-Dunn S., Jacobs B., Rogers R. The self-efficacy scale: construction and validation. *Psychological reports*. 1982. Vol. 51. P. 663-671. *Journal of Abnormal Psychology*. 2011. Vol. 4. P. 975-980.
81. «Тест індекс життєвого задоволення». Доступно в Інтернеті: : веб-сайт.
URL: <https://vcf.vn.ua/test-indeks-zhittyevo%D1%97-zadovolenosti-bachu-adaptaciya-n-v-panino%D1%97/#gsc.tab=0>